

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 30 mars 2017

Mål nr

Ö 2923-16

KLAGANDE

MS

SAKEN

Utdömande av vite

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges beslut 2016-06-02 i mål B 1468-16

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen upphäver hovrättens beslut om utdömande av vite.

YRKANDE I HÖGSTA DOMSTOLEN

MS har yrkat att Högsta domstolen upphäver hovrättens beslut att förplikta honom att betala vite.

SKÄL

Bakgrund

1. På åklagarens begäran kallades MS att höras som vittne vid en huvudförhandling i hovrätten den 2 juni 2016. Kallelsen, som var förenad med ett vite om 2 000 kr, delgavs MS i april. När han inte inställde sig till förhandlingen, bedömde hovrätten att det inte var sannolikt att han hade laga förfall för sin frånvaro och dömde omedelbart ut vitet.
2. Till stöd för sitt överklagande har MS anfört sammanfattningsvis följande. När han fick kallelsen meddelade han hovrätten att han vid tiden för förhandlingen skulle befinna sig på Rhodos för arbete. Han fick besked från en handläggare i hovrätten om att hovrätten skulle stå för hans kostnader för resa till förhandlingen. Han lämnade handläggaren besked om vilka biljetter han behövde. Han trodde att hovrätten skulle skicka biljetter men det kom inga. Han tycker att han har gjort vad han kunde förväntas göra.

Tillämpliga bestämmelser

3. Den som ska höras som vittne ska enligt 36 kap. 7 § rättegångsbalken kallas att infinna sig vid förhandling inför rätten vid vite. Om vittnet uteblir, ska rätten pröva om vitet ska dömas ut.
4. Om det är sannolikt att den som har underlåtit att enligt rättens beslut infinna sig eller i övrigt fullgöra något i rättegången har laga förfall för sin underlåtenhet, ska underlåtenheten inte leda till någon påföljd (32 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken). Den som på grund av någon särskild omständighet kan antas ha laga förfall, ska dock först beredas tillfälle att komma in med utredning om detta (samma paragraf andra stycket). Laga förfall är när någon genom avbrott i allmänna samfärdseln, sjukdom eller

annan omständighet, som inte bort förutses eller rätten annars finner utgöra giltig ursäkt, har hindrats att fullgöra vad som ålegat honom eller henne (32 kap. 8 § första stycket).

Kraven på den enskilde

5. Av förarbetena till rättegångsbalken framgår att som laga förfall kan godtas inte bara absoluta hinder utan varje omständighet av den beskaffenheten att det inte skäligen kan krävas att parten ska närvara eller i övrigt vara verksam i rättegången (se NJA II 1943 s. 420). Om någon som har kallats att inställa sig till domstolen uteblir därför att han eller hon inte har pengar till resan, kan detta därför utgöra laga förfall. Hänsyn måste dock tas till vilka möjligheter som den kallade har att finansiera resan genom förskott från det allmänna, något som i praktiken innebär att ett vittne normalt inte kan åberopa brist på pengar som laga förfall. (Jfr NJA II 1943 s. 420 och 490, NJA 2007 s. 275, Natanael Gärde m.fl., Nya rättegångsbalken, 1949, s. 441 f. och Peter Fitger m.fl., Rättegångsbalken, oktober 2016, Zeteo, kommentaren till 32 kap. 8 § under ”Närmare om de omständigheter som kan grunda laga förfall”.)

6. Behovet av effektivitet i rättsväsendet talar för att det bör ställas höga krav på en enskild som involveras i ett domstolsförfarande, t.ex. genom en kallelse att inställa sig till en förhandling. Den som har ålagts att fullgöra något, såsom att inställa sig till en förhandling, kan normalt inte ursäkta sig med att han eller hon har missförstått de besked som domstolen har lämnat. Samtidigt har den enskilde anledning att förvänta sig att domstolen lämnar tydlig och korrekt information och kommunicerar med honom eller henne på ett förutsebart sätt. Om ett missförstånd har sin grund i en felaktighet eller otydlighet på domstolens sida, kan detta i ett enskilt fall medföra att den enskilde anses ha laga förfall. (Se NJA 2000 s. 578, NJA 1996 not C 36 och NJA 2002 not C 34.)

Utdömande av vite

7. Vid bedömningen av om den enskilde har laga förfall måste också vägas in vad saken gäller. Utdömande av vite utgör en straffliknande påföljd. I rättspraxis har detta ansetts medföra att det ligger mindre nära till hands att låta en part svara för missförstånd som har berott på någon annans försummelse. (Se NJA 1989 s. 71, där den enskildes missförstånd inte berodde på domstolen utan på den enskildes eget ombud och vitet ändå inte dömdes ut.)
8. Vitets straffliknande karaktär gör det också naturligt att tillerkänna den, som kan komma att förpliktas att betala vite, rättssäkerhetsgarantier av det slag den som har blivit anklagad för brott har enligt Europakonventionen (jfr artikel 6.3). Om det finns någon indikation på att den enskilde har laga förfall, är det därför angeläget att han eller hon – i enlighet med 32 kap. 6 § andra stycket rättegångsbalken – ges tillfälle att yttra sig innan ett förelagt vite döms ut.
9. Det är också naturligt att rätten, innan den tar ställning till en fråga om utdömande av vite, noga går igenom det material som är tillgängligt och som kan belysa frågan om den enskilde har laga förfall. Om frågan aktualiseras i samband med att ett vittne har uteblivit, räcker det normalt inte med en kontroll av kallelse och delgivningskvitto. Som regel bör en ytterligare undersökning göras, t.ex. en mera noggrann genomgång av akten. Omständigheterna kan också påkalla att det ställs frågor till närvarande parter, till rättens kansli eller – om det behövs för att undanröja oklarheter – till utomstående.
10. Om det efter en sådan undersökning framstår som sannolikt att den enskilde har laga förfall, ska givetvis något vite inte dömas ut. Om det däremot visserligen inte är sannolikt att laga förfall föreligger men ändå finns någon positiv indikation i den riktningen, så ska rätten skjuta upp frågan om utdömande av vitet och ge den enskilde tillfälle att göra sannolikt att han eller

hon har haft laga förfall. Rätten bör alltså i denna situation försöka etablera en kontakt med den enskilde. Detta behöver inte ske genom ett skriftligt föreläggande utan kan vanligen göras genom ett telefonsamtal eller genom ett mejl till den e-postadress som den enskilde själv har använt. I det fallet att inga som helst tecken tyder på att den enskilde har laga förfall, bör vitet dömas ut direkt. (Jfr prop. 1986/87:89 s. 168 f., jfr angående användande av mejl även NJA 2015 s. 315 p. 7.)

Omständigheterna i detta fall

11. Av utredningen i målet framgår att MS kallades till hovrättens förhandling vid äventyr av vite. Kallelsen innehöll information om att han hade rätt till ersättning för sin medverkan, att han kunde få förskott för ersättning för resa och att han kunde vända sig till hovrätten angående detta. I kontakt med hovrättens kansli förklarade han att han behövde hjälp med resan mellan Rhodos och Karlstad, eftersom han inte skulle klara kostnaden själv. Han lämnade också besked om de flyg- och tågbiljetter som hovrätten kunde beställa åt honom.

12. I slutet av april skickade hovrättens kansli biljetter för resan. Handlingarna översändes med e-post. MS hade några veckor tidigare lämnat hovrätten uppgift om en viss e-postadress. Biljetterna skickades emellertid inte till den adressen utan till en annan adress, som ett och ett halvt år tidigare hade använts för kommunikation mellan tingsrätten och MS. I handlingarna finns ingenting som tyder på att MS hade uppmanat hovrätten att använda den gamla adressen vid det här tillfället.

13. MSs uppgift att han vid tiden för förhandlingen befann sig på Rhodos och att han aldrig fick del av biljetterna får mot den angivna bakgrunden godtas. Det får också antas att det var dessa omständigheter som var orsaken till att han uteblev från förhandlingen.

Vitesbeslutet ska inte upphävas på formella grunder

14. Innan vitet dömdes ut, ålåg det hovrätten att inledningsvis undersöka om det fanns några positiva indikationer på att MS hade laga förfall för att utebli. Förelåg det sådana indikationer, borde hovrätten inte ha dömt ut vitet förrän han hade getts tillfälle att yttra sig.

15. Det förhållandet att biljetterna hade skickats till en äldre e-postadress skulle i och för sig kunna utgöra en indikation av detta slag. Vid tiden för förhandlingen synes emellertid beslutet om biljetterna och de kontakter som hade förekommit mellan MS och hovrättens kansli inte ha dokumenterats i hovrättens akt. På föreliggande underlag går det därför inte att säga om det var fel av hovrätten att – i den aktuella beslutssituationen – inte låta MS yttra sig.

16. Det finns därför inte anledning att upphäva vitesbeslutet redan på formella grunder. I stället ska prövas – i ljuset av den utredning som är tillgänglig i Högsta domstolen – om vitesbeslutet var riktigt i sak, dvs. om MS hade laga förfall för att utebli.

Det förelåg laga förfall för utevaro

17. Som ovan har framhållits får det antas att anledningen till att MS uteblev från förhandlingen var att han saknade biljetter för resan. Detta berodde i sin tur, såvitt nu kan bedömas, på att hovrätten skickade de utlovade biljetterna till fel e-postadress. I en sådan situation får det, typiskt sett, anses föreligga laga förfall.

18. Det kan i och för sig sägas att MS borde ha tagit en ytterligare kontakt med hovrätten för att förhöra sig om vad som hade hänt med biljetterna. Eftersom det grundläggande misstaget låg på domstolens sida, bör emellertid hans underlåtenhet att kontakta hovrätten inte tillmätas någon avgörande vikt.

19. Vad som har framkommit innebär alltså att MS hade laga förfall för sin utevaro. Vitesbeslutet ska därför upphävas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Johnny Herre,
Dag Mattsson, Sten Andersson (referent) och Petter Asp
Föredragande justitiesekreterare: Annika Rygart Kjellander